

**БАКАЛ ИВАН СТОЯНОВ – ЕДИН ЖИВОТ
В ИМЕТО НА ВЪЗРАЖДАНЕТО И УКРЕПВАНЕТО
НА БЪЛГАРСКИНАТА**

Драгомир Георгиев

**GROSER IVAN STOYANOV – A LIFE IN THE NAME
OF THE REVIVAL AND STRENGTHENING
OF THE BULGARIAN NATIONAL SPIRIT**

Dragomir Georgiev

Abstract: *At the end of 2019, exactly one century has passed since the death of grocer Ivan Stoyanov – one of the most influential educators and ecclesiastical figures in the town of Provadia in the second half of the 19th century. Along with the development of his commercial and entrepreneurial activities after the Liberation from Ottoman rule, he became the largest Provadian donor, earmarking serious sums for the development of education and culture, and for strengthening the Bulgarian national spirit in the difficult months after the end of World War I when the country experienced its second national disaster in less than a decade.*

Keywords: grocer Ivan Stoyanov; presenter; education; civilization

Бакал Иван Стоянов е роден през 1832 г.¹ в гр. Калофер [Пашев, Г. Ст. 1923, с. 215; Аджемлерски, Св. 2003, с. 17]. Той е син на трудолюбив и заможен баща, който се казва Стоян Калоферецът и се занимава с отглеждането на овце. В началото на 40-те години на XIX в. семейството на Иван Стоянов се преселва в с. Енджекьой (дн. с. Златина, Варненска област). За родолюбието на неговия баща споменава в своята автобиография и Рашко Илиев Блъсков. През зимата на 1848 г. варненският гръцки владика Порфирий и чорбаджията Димитър Малев (Малеолу) принуждават видния възрожденски деятел да прекрати своята учителска дейност в Черковна (Варненска област) и да напусне селото [Чернев, Хр. 1969, с. 44–45]. След това той отива в Провадия, където се среща с местните търговци Кара Иваноолу Димитър, чорбаджи Коста Димитров и овчаря Стоян Калофереца от с. Енджекьой, които са негови приятели и им разказва какво се е случило с него в Черковна [Блъсков, Р. И. 1901, с. 25; Радов, Ив. К. 1911, с. 45; Георгиев, Ив. 2009, с. 113]. Тримата родолюбиви българи решават да осигурят със свои лични средства годишното възнаграж-

¹ В литературата и различните източници, посветени на живота на Бакал Иван Стоянов, се срещат различни рождени години – 1829, 1832, 1837, 1838 г. Авторът на настоящата статия приема за най-достоверна 1832 г., защото тя е изписана като рождена на неговия надгробен паметник.

дение на Рашко Блъсков. Така през зимата на 1848 г. се създават условия, които дават възможност в Провадия да отвори врати първото новобългарско светско училище [Блъсков, Р. И. 1901, с. 26].

В спомените си от това време бележитият възрожденец пише: „...*Един само благонадежден ученик имах и той беше синът на овчарят Стоян Калофереца по име Иванчо, който говореше чисто български (език)...*“ [Блъсков, Р. И. 1901, с. 26]. За съжаление още като малък Иван Стоянов остава кръгло сираче. Първо умира майка му, а след това и неговият баща, чийто имот бива разграбен. Поради това той се вижда принуден да стане слуга при един майстор на чехли, а по-късно сам започва да работи този занаят. Завършил своето основно образование при Рашко Блъсков, той не престава да се интересува от наука и просвета, полагайки много усилия върху своето самообразование в малкото си свободно от работа време. Занаятът, който младият българин усвоява, му помага за едно сравнително кратко време да създаде по-тесни връзки с видни търговци от Провадия и Варна и да спечели едно добро състояние. В началото на 60-те години на XIX в. Иван Стоянов става човек с голямо богатство. Той има влияние както сред българите, така и сред мюсюлманите в града и района и се ползва с необходимото уважение от страна на местните османски власти [Пашев, Г. Ст. 1923, с. 215]. През лятото на 1863 г. Иван Стоянов заедно с чорбаджи Коста Димитров водят оживена кореспонденция с руския вицеконсул във Варна А. А. Олхин [По следите на насието..., 1988, с. 551–552]. В нея става въпрос за опит за помохамеданчване на българско момче от Провадия.

През този период рязко се изостря борбата между българи и гръкомани в града по отношение на църковно-училищния въпрос. В началото на октомври 1865 г. българите в Провадия правят събрание, на което се взема решение как ще се действа по църковния въпрос, за да се постигне неговото окончателно разрешаване. На него те решават на 25 октомври 1865 г. да се отнеме окончателно църквата² от ръцете на гагаузите и гръкоманите.

Иван Стоянов е един от водачите на българското население в Провадия в борбата му за прогонване на гръцкото духовенство от църквата в града. Когато уречената дата настъпва, той, заедно с още 15–20 българи, и свещеник Иван Димитров от с. Кривня (Варненска област) рано сутринта заемат църковния двор. Там те чакат гръкоманина поп Павли да отвори храма, за да влязат след него. На разсъмване поп Павли пристига и отключва черквата. Всички събрали се влизат в нея, запалват свещи, след което предлагат на поп Павли да напусне божия дом, за да може богослужението да се извърши от отец Иван. По-нататък ситуацията се развива според предварителните очаквания на българите. Поп Павли отказва да напусне храма и влиза в олтара. След него влиза младежът Гани Петков, който хваща поп Павли и го изхвърля извън олтара. Заедно с Панайот Николов двамата го извличат навън от църквата. След това отец Иван Димитров започва да чете богослужението, а храмът за кратко време

² Храмът е построен през 1844 г. Той носи името „Св. Никола“.

се пълни с много народ [Димитров, Г. 1895, с. 243; Радов, Ив. К. 1911, с. 44–45; Ганев, Н. 1929, с. 66; Георгиев, Ив. 2011, с. 503].

Силно ядосан от станалото, поп Павли отива да се оплаче на гръкоманина Димитър Кулаксьзов. Те двамата, заедно със Саул Бойолу, Андон Бояджи и други гръкомани отиват в конака, за да се оплачат на юзбашията Барутчи Мустафа³ от постъпката на българите и да поискат възвръщането на църквата. [Радов, Ив. К. 1911, с. 45]. Кадията, заедно с юзбашията и 20–25 души стражари отиват в църковния двор, обграждат храма и викат Иван Стоянов и други влиятелни българи навън. След разговора с тях кадията нарежда българите да напуснат храма, той да бъде заключен, а ключът за него да му бъде предаден. От името на българите говори Иван Стоянов, който казва на представителите на властта, че заповедта ще бъде изпълнена, след като свърши църковната служба, а самият той влиза отново в храма [Ганев, Н. 1929, с. 67; Георгиев, Ив. 2009, с. 103–104].

След края на службата народът излиза от черквата, клисарят Иван Бахнев заключва църковната врата и тръгва да предава ключа на кадията, но ключът е грабнат от ръката му и се губи в тълпата. Това действие се прави по внушение на варненския търговец Ангел Георгиев. Кадията издава нареждане ключът да бъде намерен, след което да се занесе в хюкумата. Народът обаче тръгва след него (пак по нареждане на Ангел Георгиев), което стряска османския управник, тъй като той се притеснява да не започнат сблъсъци между българи и гагаузи по улиците на града. За да се избегне този сценарий, кадията заповядва населението да се прибере по къщите, а той заедно с българските първенци отиват в конака. За да се успокои ситуацията, властите изпращат патрул около храма.

Въпреки това гагаузите, подкрепени от много гърци, заселили се в града заради строежа на жп линията Русе–Варна, се опитват насила да проникнат в божия дом, откъдето да приберат всички книги и църковната утвар, твърдейки, че градът се намира в елинската земя [Димитров, Г. 1895, с. 243]. Кръвопролитие то между двете православни общности е предотвратено от османската власт, която изпраща полицейски патрули, които разгонват гагаузите и гръкоманите. Заради своята активност по този въпрос Иван Стоянов е задържан в продължение на 18 дни за следствие в гр. Варна. След направеното разследване от страна на властите, той е оправдан и свободно продължава своята работа, като не престава да бъде горещ родолюбец [Пашев, Г. Ст. 1923, с. 215]. Българите използват ключа от храма, за да приберат църковната утвар и богослужебните книги. На 24 ноември 1865 г. през Провадия преминава Ахмед Шефик Митхад паша, а българите молят каймакамина да му разкаже за разпратата им с гагаузите. Освен това те му дават ключа, за да го предаде на валията на Дунавския вилает и той да уреди въпроса. Православният храм в Провадия остава затворен в периода 25 октомври 1865 – 6 януари 1867 г. След това от Цариград идва заповед черквата да се раздели на две половини – дясна за българите, където ще се чете на

³ По време на акцията на българите от града отсъства каймакамина Абдулла Ефенди.

славянски език, и лява за гръкоманите, където богослужението ще се извършва на гръцки език. Гръкоманите не приемат това правителствено разпореждане и остават извън храма. Така църквата започва да се използва само от българите [Радов, Ив. К. 1911, с. 46–47].

В същото време още през пролетта на 1866 г. е решено в града да се образува българска духовна община. Иван Стоянов участва в създаването на тази община и е част от нея до политическото ни освобождение [**Борбите на българите...**, 2002, с. 168, 191–192, 205, 441]. През лятото на 1866 г. се провежда Първият варненски църковен събор. На 15 август с.г. свещениците и първенците, участващи в неговата работа, приемат „Привременен законник“. В този документ се регламентират редица църковни и светски въпроси, свързани с работата на епархиалното духовенство и дейността на църковно-просветните общини, влизащи в границите на Варненската българска епархия. Под този документ слагат подписите си и представителите на Провадийската българска община чорбаджи Коста Димитров и Иван Стоянов [**Ников, П.** 1934, с. 128–132; **Борбите на българите...**, 2002, с. 131–134]. През този период младият българин вече има сериозно обществено положение, бидейки назначен в съветите към каймакамина и кадията в града. От 1869 г. той започва да се занимава самостоятелно с търговия [**Петров, П. А.** 1897, с. 1487].

В спомените на дядо Панайот Николов – един от водачите на българите от Провадия – се твърди, че през пролетта на 1876 г. Бакал Иван Стоянов и чорбаджи Коста Димитров злоупотребяват със 114 000 гроша народни пари, събирани от българското население от града и околните села за развитието на просветата и църквата в района. Той твърди също, че Иван Стоянов предава учителя Тонко Мутевски на османските власти, защото последният му е потърсил сметка за оставените у него народни пари и пише по този въпрос до Българската екзархия в Цариград [**Маринов, М.** Ръкопис, с. 239–240]. Според него след Освобождението никой не търси сметка от Бакал Иван Стоянов, защото той заедно със синовете и зет си има силни политически позиции и е опасен човек [**Маринов, М.** Ръкопис, с. 237]. На друго място в спомените му се разбира, че той е в личен конфликт с Иван Стоянов, заради неуредени парични взаимоотношения [**Маринов, М.** Ръкопис, с. 239a]. Отношение по този въпрос е взето и в периодичната преса в първите месеци след Освобождението. На страниците на в. „*Витоша*“ – официоз на Консервативната партия, е публикувана статия от анонимен автор, в която се заема позиция по въпроса за изчезналите обществени средства. Там се отправя директно обвинение към Иван Панайотов, който в качеството си на училищен касиер задига събраната сума. По-надолу в същата статия пише, че след като населението търси сметка на последния, той бяга в Румъния, където се подвизава под името Иван Панайотеску, а след Освобождението се завръща в града, където закупува много имоти, без някой да му потърси сметка за изчезналите училищни пари⁴ [**Вито-**

⁴ Дописката е написана на 15 декември 1879 г. и е подписана: „Един Провадиец“..

ша, бр. 61, 5 ян. 1880]. В крайна сметка решение на този проблем така и не е намерено и не става ясно кой всъщност е взел парите.

Тази година се навършват 141 години от края на Руско-турската освободителна война (1877–1878) и от установяването на българско гражданско управление в Провадия. Градът остава встрани от пътя на активните военни действия. Въпреки това през целия военен период има моменти, в които само активната намеса на местни авторитетни османски и български първенци спасява провадийското християнско население от заклане и разгром. Един от тези дейци е Бакал Иван Стоянов [**Провадийски вести**, бр. 39, 29 апр. 1930; бр. 47, 26 юни 1930]. Окончателното освобождение на Провадия става факт едва на 18 юли 1878 г. На този ден в града влиза 71-ви Белевски пехотен полк, начело със своя командир – полковник Александр Павлович Боргстрем [**Ранов, Ст.** 2016, с. 24–25]. След настаняването на руските войски от името на българите е подготвен специален благодарствен адрес към освободителите. Той е написан от свещеник Иван Радов и Никола Калипетровски. Един от българските първенци, които подписват този документ, е Иван Стоянов [**Близнаков, П.** (Ръкопис) 1975, с. 12; **Георгиев, Ив.** 2011, с. 230]. Адресът е поднесен на 19 юли 1878 г. на генерал-майор Алексей Петрович Донауров – командир на 2-ра бригада⁵ от състава на 18-та пехотна дивизия⁶. В него се изразява благодарността на провадийци към руския император Александър II и неговата армия за освобождението на града след пет века турско робство [**Георгиев, Д.** 2018, с. 63–64].

След Освобождението Бакал Иван Стоянов се включва активно в обществено-политическия живот на града. На 8 август 1878 г. в Провадия пристига майор Константин А. Вигант, който е назначен за началник на Провадийски окръг. Българското население на града изпраща делегация, която трябва да поздрави руския офицер. Тя се води от свещеник Иван Радов. Активната намеса на провадийския духовник и някои други родолюбиви българи помага за окончателното изтегляне на османската администрация и за преминаването на гражданското управление в ръцете на Временното руско окупационно управление [**Ганев, Н.** 1929, с. 95, 96; **Близнаков, П.** (Ръкопис) 1975, с. 15].

На 30 август 1878 г. Иван Радов заедно с полковия свещеник на 71-ви Белевски пехотен полк Василий Судаков отслужват благодарствен молебен за здравето на руския император Александър II⁷ [**Ганев, Н.** 1929, с. 97]. След края на литургията вече произведеният в чин подполковник К. А. Вигант обявява състава на първите органи на местното българско управление. Членовете на отделните органи са подбрани по предложение на местната българска църковно-училищна община и османските първенци.

⁵ В състава на бригадата освен 71. Белевски пехотен полк влизат 72. Тулски пехотен полк с командир Александър Едуардович Щуко и 18. артилерийска бригада с командир генерал-майор Николай Павлович Богданов.

⁶ Неин командир е генерал-лейтенант Александр Николаевич Нарбут.

⁷ На този ден императорът празнува своя имен ден.

На 2 октомври 1878 г. Иван Радов е избран за председател на Провадийския училищен окръжен съвет [Близнаков, П. (Ръкопис) 1975, с. 15]. Заедно с тримата членове на съвета – Иван Стоянов, Иван Николаев и Иван Кършовски, и секретаря Никола Калипетровски те полагат началото на училищната статистика [Ганев, Н. 1929, с. 79]. Освен това се грижат за двете градски училища, определяйки техния бюджет. Членовете на съвета отправят молба до Н. В. митрополит Симеон да съдейства за изпращането на общо трима учители за двете градски училища. От тях трябва да бъде избран главен учител, а и певец. Годишните заплати на новите учители ще бъдат определяни след тяхното пристигане в Провадия и след разговори с членовете на Съвета [Изграждане на българска администрация..., 2003, с. 37–38; Георгиев, Д. 2018, с. 65–66]. В същото време Иван Стоянов е избран и за член на Окръжния съдебен съвет [Ганев, Н. 1929, с. 97; Георгиев, Ив. 2009, с. 206].

По инициатива на Иван Кършовски през втората половина на 1878 г. провадийското гражданство организира дружество за подпомагане на македонските българи. За членове на неговото настоятелство са избрани отец Иван К. Радов, Иван Стоянов, Иван Николов и Иван Панайотов. За касиер на Македонското дружество е избран Михаил Риболов. За кратко време провадийци събират около 300 полуимпериала⁸, много храни и няколко денка с дрехи. Това става ясно от статия, публикувана на страниците на в. „Витоша“. В нейния край анонимният автор отправя обвинения към членовете на комисията, че са злоупотребили със събраните средства [Витоша, бр. 61, 5 ян. 1880].

В първите три десетилетия след Освобождението Бакал Иван Стоянов се утвърждава като един от най-уважаваните провадийски търговци. В началото на 90-те години на XIX в. той работи в съдружие с други търговци [Петров, П. А., Св. Йовович, Т. Любимов, К. Георгиев, 1892, с. 435]. По-късно, заедно със синовете си, се занимава с банкерство, лихварство, винопроизводство и търговия със зърнени храни и вина [Петров, П. А., Св. Йовович, Т. Любимов, К. Георгиев, 1893, с. 851, 852; Петров, П. А. 1894, с. 544; Петров, П. А. 1895, с. 147; Петров, П. А. 1896, с. 306, 307; Дюростел, А. 1897, с. 812; Петров, П. А. 1897, с. 1487; Митев, Ст. 1900, с. 137, 138; Петров, П. А. 1902, с. 471; Икономов, Я., Ат. Дамяновъ & Сие 1911, с. 388; Парлапанов, Ив. 1917, с. 157].

През 1888 г. Иван Стоянов си построява нова къща, която години наред е най-хубавата сграда в града. При едно от посещенията си в Провадия в нея отсядат Н. В. цар Фердинанд I и Н. В. царица Елеонора Българска. В знак на благодарност за предложеното гостоприемство по-късно монархът подарява на семейство Стоянови роял [Георгиев, Ив. 2011, с. 450]. В началото на XX в. той вече е собственик на каменна воденица, построена на река Девня. Произведеното в нея брашно задоволява нуждите на местния пазар [Митев, Ст. 1900, с. 115]. Иван Стоянов е един от основателите на Варненската търговско-индустриална камара. Тя е създадена на 11 юни 1895 г. [Георгиев, Ив. 2011, с. 108].

⁸ Руска златна монета. Един полуимпериал номинално равен на пет сребърни рубли.

Бакал Иван Стоянов играе активна роля в политическия живот на града през първите три десетилетия свободен живот. Той е народен представител в общо шест народни събрания и е единственият провадиец, взел участие в работата на четири поредни Велики народни събрания в периода 1881–1911 г. Освен това е депутат и в две Обикновени народни събрания.

На изборите за I ОНС, проведени на 30 септември и 7 октомври 1879 г. от Провадийско окръжие, са избрани четирима депутати – Тестеджи Мустафа (КП), Лазар Донов/Дуков (ЛП), Тапуджу Мехмед (КП) и Иван Стоянов (КП) [Витоша, бр. 41, 18 окт. 1879; Близнаков, П. (Ръкопис) 1975, с. 79].

На 13 януари 1880 г. се провеждат избори за народни представители във II ОНС в I избирателна околия от Провадийски окръг с център Провадия [Изграждане на българска администрация..., 2003, с. 238, 238–241, 254, 256, 257]⁹. След преброяване на бюлетините става ясно, че Иван Стоянов получава само 16 гласа [Изграждане на българска администрация..., 2003, с. 238–239]. На 20 януари 1880 г. се провеждат вторични избори за народни представители за II ОНС. Преброяването на гласовете показва, че Иван Стоянов получава само един глас и не е избран за депутат [Изграждане на българска администрация..., 2003, с. 254–255].

С княжески Указ № 113 от 11 февруари 1881 г. Иван Стоянов е утвърден за член на Провадийския окръжен съвет [Независимост, бр. 44, 21 февр. 1881]. На 13 юни 1881 г. княз Александър I за втори път посещава Провадия. На железопътната гара го посрещат шестима местни първенци, начело със свещеник Иван Радов. Делегацията отвежда владетеля в специално подготвена за случая къща, където двете страни провеждат няколкочасови разговори около ситуацията в страната и желанието на монарха да свика Велико народно събрание, което да отмени Търновската конституция. Той иска това събрание да му даде извънредни пълномощия [Близнаков, П. (Ръкопис) 1975, с. 83–84]. Изборите за II ВНС се провеждат на две дати: 14 и 21 юни 1881 г. [Цураков, А. 2008, с. 426–427]. Депутатите, избрани от Провадия и окръжието на 14 юни 1881 г., са Иван Стоянов, доктор Константин Стоилов, доктор Панталей Минчович, доктор Петрович, Никола Тъпчилещов, доктор Драгия Василев, доктор Парушев, Тестеджи Мустафа ага, Иван Николов и Софта-оглу [Български глас, бр. 51, 18 юни 1881; Георгиев, Д. 2018, с. 69]. Една седмица след това е публикуван окончателният списък с имената на всички депутати, избрани да участват в работата на II ВНС [Български глас, бр. 53, 25 юни 1881; Гешева, Й. 2001, с. 85]. По време на Режима на пълномощията (1881–1883 г.) Иван Стоянов е член на ОбС – Провадия като представител на Консервативната партия [Близнаков, П. (Ръкопис) 1975, с. 85].

⁹ Във всички документи, представени в това издание, отнасящи се за този избор, погрешно пише, че изборите са за народни представители за I ОНС. Всъщност изборите на депутати за I ОНС се провеждат на 30 септември и 7 октомври 1879 г. В цитираните по-долу документи става въпрос за избори на народни представители за II ОНС. Те се провеждат на 13 януари и 20 януари 1880 г.

Изборите за III ВНС се провеждат на 28 септември 1886 г. От Провадийска околия са избрани шестима депутати. Техните имена са Илия Киров (1237 гласа), бакалин от Провадия, Риза бей Юмеров (1237 гласа), търговец от Провадия, Иван Стоянов (1230 гласа), търговец от Провадия, Гочо/Начо Каишев (1185 гласа), кмет на с. Къзълджилар (дн. с. Червенци, Варненска област), Х. Бекир Етенеджи (1112 гласа), търговец от Провадия, и Лазар Дуков (1006 гласа), земеделец от с. Девня [**Търновска конституция**, бр. 47, 6 октомври 1886; **ДВ**, бр. 95, 7 октомври 1886; **Свобода**, бр. 2, 8 октомври 1886; **Гешева, Й.** 2001, с. 140].

В началото на 1889 г. Иван Стоянов отново е избран за член на ОбС – Провадия [**Близнаков, П.** (Ръкопис) 1975, с. 98].

Изборите за VI ОНС се провеждат на 26 август 1890 г. От Провадийска околия в това събрание влизат четирима депутати. Техните имена са Атанас Гергинов/Георгиев (НЛП, 1508 гласа), общински кмет в с. Черковна, Варненска област, Иван Стоянов (КП–НЛП, 1507 гласа), търговец от Провадия, Ибрахим Х. Ахмедов (НЛП, 1409 гласа), помощник-кмет на гр. Провадия, доктор Тодор Стоянович (НЛП, 1407 гласа) от Стара Загора [**Свобода**, бр. 390, 27 август 1890; **ДВ**, бр. 195, 7 септември 1890; **Петров, П. А., Св. Йовович, Т. Любимов, К. Георгиев**, 1892, с. 274; **Палангурски, М.** 2008, с. 146–148].

Изборите за IV ВНС се провеждат на 18 април 1893 г. От Провадийска околия са избрани шестима депутати. Техните имена са Иван Стоянов (713 гласа), Недю Петров (713 гласа), Стефан Богданов (713 гласа), Неделчо Дечев/Дечов (713 гласа), Димитър Тодоров (713 гласа), Исмаил Арнаудов (713 гласа), Ибрахим Х. Ахмедов (713 гласа) и Анастас Гергинов/Атанас Георгиев (713 гласа) [**ДА – Варна**, ф. 827К, оп. 1, а.е. 3, л. 2; **Свобода**, бр. 1080, 19 април 1893; **Гешева, Й.** 2001, с. 203].

В началото на 1894 г. Иван Стоянов е председател на бюрото на НЛП в Провадия [**Свобода**, бр. 1369, 20 април 1894].

Изборите за V ВНС се провеждат на 5 юни 1911 г. От I Провадийска избирателна околия са избрани четирима депутати. Техните имена са Гаврил/Гавраил Цонков (ПЛП, 2483 гласа), търговец, Мехмед Х. Хасанов (ПЛП, 2160 гласа), земеделец, Иван Стоянов, (НП, 2234 гласа), земеделец, Никола Иванов (БЗНС, 2261 гласа), земеделец. От II Провадийска избирателна околия са избрани също четирима депутати. Техните имена са Лазар Разпопов (БЗНС, 2485 гласа), земеделец от с. Башинирово, (Татарпазарджишко), Нух Мустанов/Мустафов (БЗНС, 2498 гласа), бакалин от гр. Провадия, Добри Н. Коруянов/Куруянев (БЗНС, 2591 гласа), земеделец от с. Ченге (дн. с. Аспарухово, Варненска област) и Атанас/Апостол Савов (БЗНС, 2496 гласа), земеделец от с. Каръ-ягдъ (дн. с. Снежина, Варненска област) [**Нов век**, бр. 1748, 8./21 юни 1911; **Варненски окръжен вестник** бр. 10, 9 юни 1911; **Мир**, бр. 3276, 10 юни 1911; **Гешева, Й.** 2001, с. 285].

Съпругата на Бакал Иван Стоянов се казва София Иван Стоянова¹⁰. Семейството има трима сина и една дъщеря¹¹. Те се казват Стоян, Димитър¹² и Величко¹³ [**Черно море**, бр. 28, 4 ян.1892].

През целия си живот видният благодетел се отличава със своя добър и благ характер. Той дарява големи суми за издръжка на бедни семейства, ученици и студенти.

В началото на 1911 г. в Провадия се появява холера. За да бъде предпазено населението от тежките последствия на болестта, е взето решение болните да бъдат изолирани в лозята и къшката на Иван Стоянов [**Близнаков, П.** (Ръкопис) 1975, с. 181]. Видният провадийски търговец построява със собствени средства църквата параклис при старите провадийски гробища. В замяна на това дарение Провадийската община отпуска за вечни времена един парцел за гробни места. Той се намира срещу параклиса в старите провадийски гробища. Там са погребани част от членовете на фамилията. През 1917 г. по инициатива на провадийския околийски началник населението на града и околията събира пари, които дарява за сираците на загиналите през Първата световна война бойци, служили в 8-и приморски пехотен полк. Средствата са набирани чрез военния оркестър на полка, който изнася концерти в Провадия и различни села от района. Бакал Иван Стоянов и синовете му Стоян и Димитър не остават встрани от това благородно дело и даряват сумата от 100 лева [**Ежедневен бюлетин на Благотворителния комитет за граждански грижи**, бр. 310, 22 септ. 1917].

Бакал Иван Стоянов умира на 21 ноември 1919 г. На другия ден след смъртта му неговите синове Димитър и Стоян изпращат до кмета на Провадия Недю Петров следното писмо:

*„...До Провадийското градско общинско управление
Господине Кмете,*

С това си изпълняваме предсмъртното желание на ноцес починалия ни баща, а именно той завеща:

- 1. На Провадийското градско общинско управление 20 000 лева, за да се образува фонд за трето основно училище в града;*
- 2. На строящата се нова църква в града „Св. Благовещение“ 20 000 лева, половината сума за усилване на фонда за доизкарването ѝ, а вто-*

¹⁰ Тя е родена през 1843 г. Умира на 30 юни 1907 г. Погребана е в старите гробища в гр. Провадия.

¹¹ Към този момент авторът не е успял да установи нейното име.

¹² Той е роден на 1 март 1862 г. Умира на 2 август 1935 г. Погребан е в старите провадийски гробища. В същия гроб е погребана и неговата съпруга Йовка, която е родена на 14 април 1878 г. Умира на 18 декември 1955 г. Надгробният паметник е под № 1076.

¹³ Той е роден на 20 април 1867 г. в Провадия. Умира на 12 декември 1891 г. в 16:30 часа следобед в дома си, след 13 дневно тежко боледуване от силна простуда. Погребан е в старите провадийски гробища.

рата половина, след доизкарването ѝ, за купуването на един полилей за центъра (на храма);

3. На училището, прогимназия „Цар Симеон“, 20 000 лева за образуване на фонд „Бакал Иван Стоянов“, от лихвите му ежегодно да се купуват пособия, дрешки и др. на сираците бедни ученици;

4. На театралното дружество „(За) подпомагане на бедни ученици“ в града, 10 000 лева за усилване на фонда му, за постигане на целта му, постройка на салон и библиотека;

5. На дружеството за въздигане на паметник на падналите на поле брани Провадийски герои 10 000 лева за усилване фонда му;

6. За раздаване чрез Провадийския градски общински съвет на крайно бедните семейства в града 5000 лева;

С почит: (следват подписите на) *Димитър и Стоян Иван Стоянови...* “
[Пашев, Г. Ст. 1923, с. 216].

Освен горните пожертвования, щедрият дарител завещава на селското общинско управление в с. Кадъкьой (дн. с. Бозвелийско, Варненска област) сумата от 5000 лева. Тя трябва да се раздаде на сираците и бедните в района на тази община [Пашев, Г. Ст. 1923, с. 216].

В знак на почит към Бакал Иван Стоянов е взето решение той да бъде погребан в двора на новата провадийска църква „Св. Благовещение“. Гробът му е разположен източно от централната абсида на храма.

Директорът на провадийската непълна смесена гимназия „Цар Симеон“ телеграфически уведомява МНП за направеното дарение от страна на покойния Бакал Иван Стоянов. Министерството изпраща следното писмо до семейството на покойника:

„...Министерството на народното просвещение, уведомено едва на 24 м. (миналият) месец за смъртта на благодетелят Ив. Стоянов, като взема участие в скръбта на провадийското гражданство за скъпата загуба, изказва своите съболезнования Вам, най-близките до покойния. Смъртта завърши земния живот на благодетеля Иван Стоянов, който още приживе радееше за просветата на своя мил роден кът и не отмина нуждаещите се, ала създаденото от него, както и новите дарения за образуване на фонд за подпомагане на бедни ученици, за въздигане на паметник на загиналите за величието на общата ни родина защитници герои на отечеството, му обезсмъртяват името между гражданството и той ще живее със своите благотворителни дела вечно в сърцата на поколенията и ще служи за назидание на всички дейци благотворители. Този скъп завет, създаден от неговите дела, нека Ви служи за утеха пред спомена на незаменимата загуба.

Министър: (п) Ц. Бакалов

Гл. секретар: д-р Ст. Донев“

[Писмо на МНП № 29 065 от 3 дек.1919 г.; Пашев, Г. Ст. 1923, с. 216–

217].

Окръжният училищен инспектор Никола Киселов пише следното писмо до наследниците на покойника:

„...Научих, че е починал вашият обичан баща и уважаван наш съгражданин Ив. Стоянов, по волята на когото, изразена пред близките си, преди смъртта си (за създаване на) фонд за постройка на първоначално училище в града ни, наследниците даряват от средствата на покойника сумата от 20 000 лева.

От името на Окръжният училищен инспектор, Министерството на народното просвещение ми възложи да изкажа съболезнованията по случай загубата на обичния ви баща и изказвам благодарност за дарените суми. Съобщих той да бъде записан в Златната книга на дарителите при М. Н. П. ...“

[Писмо на Провадийското учебно окръжие № 694 от 23 ноем. 1919 г.]

Председателят (неговото име не се чете) на Комитета за въздигане на паметник–театър–читалище на падналите през войните провадийски граждани пише до синовете на щедрия дарител:

„...В притежание сме на чек А 04124 от вчерашна дата [10. XII.1919 г.] на сума (10 000) десет хиляди лева, завещани от покойния Ви баща.

От името на Комитета Ви изказваме искрена благодарност, а на покойника Вечна памет...“

[Писмо на Комитета за въздигане паметник–театър–читалище за падналите през войните провадийски граждани № 19 от 11 дек. 1919 г.]

Председателят на Провадийското църковно настоятелство свещеник Иван Моллов изпраща следното писмо на наследниците на големия провадийски дарител:

„...Уважаеми господа,

Като Ви съобщавам, че в църковната каса постъпи от Вас сумата 20 000 лева, която покойния Ви баща Бакал Иван Стоянов е благоволил да завещае на новостроящата се в града ни църква, съгласно протоколното решение на църковното настоятелство от 19 того [19. XII.1919 г.] под № 10, поднасям Ви моята и оная на църковните настоятели сърдечна благодарност, за щедрата помощ на покойния Ви баща съобщавам Ви при това, че покойният Ви баща е записан в църковната кондика за пръв благодетел на църквата, и че църквата няма да забрави и да остави покойния в молитвите си, за успокоение на душата му, в блажения небесен покой, и че волята на покойния ще бъде изпълнена и сумата ще бъде употребена точно според неговото желание. ... За доизкарване на църквата 10 000 лева и след това за поставяне на един полилей за центъра ѝ 10 000 лева. Всичко 20 000 лева. ...“

[Писмо на Провадийското църковно настоятелство № 74 от 21 дек. 1919 г.]

Председателят и секретарят на Провадийското училищно настоятелство (техните имена не се четат) пишат следното до Димитър и Стоян Иван Стоянови:

„...Заради щедрото даряване от покойния Ви баща Иван Стоянов на сумите 20 000 лева за фонд [за] „Постройка на трето първоначално училище и 10 000 лева за фонд „Бакал Иван Стоянов” за помагане на бедни ученици училищното настоятелство с протокол [не се чете] решение [не се чете] от 2 [не се чете] т[ози] м[есец] ви изказват най-голяма Благодарност...“

[Писмо на Провадийското училищно настоятелство № 29 от 25 дек. 1919 г.]

Най-добрата оценка за живота и делата на Бакал Иван Стоянов се съдържа в написаното за него от неговите съвременници. През 1880 г. Рашко Блъсков пише:

„...Иван Стоянов Калофереца е днес за днес [текстът е писан през 1880 г] пръв търговец в Провадия и пръв по своята ревност и ученолюбие; много е спомогнал тоя човек за събуждането на заспалата българщина в тоя град. ... Господ да го поживи до дълбока старост, за да се порадва на добрините си. ...“

[Блъсков, Р. И. 1901, с. 26].

Георги Пашев пише:

„...Покойният Бакал Иван Стоянов остави след себе си добри спомени като гражданин, борец за доброто на българския народ и като търговец. Неговата щедрост, проявена в предсмъртният му дар, нека бъде утешение и назидание на ония, които се смятат задължени да следват живота и завета му, и пример за подражание. ...“

[Пашев, Г. Ст. 1923, с. 217].

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Архивни източници и периодичен печат / Archival sources and Periodicals

ДА – Варна – Държавен архив – Варна, фонд 827К. [Darzhaven arhiv – Varna, fond 827K].

Близнаков, П. (Ръкопис) – Петко Близнаков. Развитие на гр. Провадия в етапа на капитализма (исторически очерк). Т. I. Варна, 1975 (Неиздаден ръкопис, съхраняван в Исторически музей – Провадия). [Petko Bliznakov. Razvitiye na gr. Provadia v etapa na kapitalizma (istoricheski ocherk). T. I. Varna, 1975, (Neizdadnen rakopis, sahranyavan v Istoricheski muzey – Provadia).]

Маринов, М. – Марин Маринов. Провадия и околността преди Освобождението (По спомени на дядо Панайот Николов и сведения от други източници за някои събития през живота му 1799–1909 г.). (Неиздаден ръкопис, съхраняван в Исторически музей – Провадия). [Marin Marinov. Provadia i okolnostta predi Osvobozhdenieto (Po spomeni na dyado Panayot Nikolov i svedenia ot drugi iztochnitsi za nyakoi sabitia

prez zhivota mu 1799–1909 g.). (Neizdaden rakopis, sahranyavan v Istoricheski muzey – Provadia.)]

Писмо на Министерство на народното просвещение под № 29065 от 3 дек.1919 г. Негово копие се съхранява в Исторически музей – Провадия, без инвентарен номер. [Pismo na Ministerstvo na narodното prosveshtenie pod № 29065 ot 3 dek.1919 g. Negovo kopie se sahranyava v Istoricheski muzey – Provadia.]

Писмо на инспектора на Провадийското учебно окръжие под № 694 от 23 ноем.1919 г. Негово копие се съхранява в Исторически музей – Провадия, без инвентарен номер. [Pismo na inspektora na Provadiyskoto uchebno okrazhie pod № 694 ot 23 noem.1919 g. Negovo kopie se sahranyava v Istoricheski muzey – Provadia.]

Писмо на председателя на Комитета за въздигане паметник-театър-читалище за падналите през войните провадийски граждани под № 19 от 11дек.1919 г. Негово копие се съхранява в Исторически музей – Провадия, без инвентарен номер. [Pismo na predsedatelyat na Komiteta za vazdigane pametnik-teatar-chitalishte za padnalite prez voynite provadiyski grazhdani pod № 19 ot 11 dek.1919 g. Negovo kopie se sahranyava v Istoricheski muzey – Provadia.]

Писмо на председателя на Провадийското църковно настоятелство под № 74 от 21дек.1919 г. Негово копие се съхранява в Исторически музей – Провадия, без инвентарен номер. [Pismo na predsedatelya na Provadiyskoto tsarkovno nastoyatelstvo pod № 74 ot 21dek.1919 g. Negovo kopie se sahranyava v Istoricheski muzey – Provadia.]

Писмо на председателя и секретаря на Провадийското училищно настоятелство под № 29 от 25 дек.1919 г. Негово копие се съхранява в Исторически музей – Провадия, без инвентарен номер. [Pismo na predsedatelya i sekretarya na Provadiyskoto uchilishtno nastoyatelstvo pod № 29 ot 25 dek.1919 g. Negovo kopie se sahranyava v Istoricheski muzey – Provadia.]

Български глас, 1881. [Balgarski glas, 1881.]

Варненски окръжен вестник, 1911. [Varnenski okrazhen vestnik, 1911.]

Витоша, 1879, 1880. [Vitosha, 1879, 1880.]

Държавен вестник, 1886, 1890. [Darzhaven vestnik, 1886, 1890.]

Ежедневен бюлетин на Благотворителния комитет за граждански грижи, 1917. [Ezhedneven byuletin na Blagotvoritelniya komitet za grazhdanski grizhi, 1917.]

Мир, 1911. [Mir, 1911.]

Независимост, 1881. [Nezavisimost, 1881.]

Нов век, 1911. [Nov vek, 1911.]

Провадийски вести, 1930. [Provadiyski vesti, 1930.]

Свобода, 1886, 1890,1893, 1894. [Svoboda, 1886, 1890,1893, 1894.]

Търновска конституция, 1886. [Tarnovska konstitutsia, 1886.]

Черно море, 1892. [Cherno more, 1892.]

Публикации / Publications

Аджемлерски, Св. 2003 – Светослав Аджемлерски. Провадийци. Варна, 2003, 17. [Svetoslav Adzhemlerski Provadiytsi. Varna, 2003, 17.]

Блъсков, Р. И. 1901 – Райчо Илиев Блъсков. Автобиография: Животоописанието ми, което захванах да пиша у Болград, Бесарабско, на 1868 год. София, 1901. [Raycho Iliev Blaskov. Avtobiografia: Zhivotoopisanieto mi, koeto zahvanah da pisha u Bolgrad, Besarabsko, na 1868 god. Sofia, 1901.]

Борбите на българите..., 2002 – Борбите на българите от Варненска и Преславска епархия за църковна независимост 1840–1879 г. Документи и материали. Състав.: Борислав Дряновски. Варна, 2002. [Borbite na balgarite ot Varnenska i Preslavska eparhia za tsarkovna nezavisimost 1840–1879 g. Dokumenti i materiali. Sastav.: Borislav Dryanovski. Varna, 2002.]

Ганев, Н. 1929 – Никифор Ганев. Провадия в своето минало и настояще. София, 1929. [Nikifor Ganev. Provadia v svoeto minalo i nastoyashte. Sofia, 1929.]

Георгиев, Д. 2018 – Драгомир Георгиев. Негово Всеблагоевейство Иконом Иван К. Радов – живот в служба на Бога и България. – Журнал за исторически и археологически изследвания, бр. 2, 2018. [Dragomir Georgiev. Negovo Vseblagogoveystvo Ikonom Ivan K. Radov – zhivot v sluzhba na Boga i Bulgaria. – Zhurnal za istoricheski i arheologicheski izsledvaniya, br. 2, 2018.]

Георгиев, Ив. 2009 – Ивайло Георгиев. Варненска кратка енциклопедия. (От А до Я за Варна, Девня, Провадия и селищата около тях). Т. 1. Варна, 2009. [Ivaylo Georgiev. Varnenska kratka entsiklopedia. (Ot A do Ya za Varna, Devnya, Provadia i selishtata okolo tyah). T. 1, Varna, 2009.]

Георгиев, Ив. 2011 – Ивайло Георгиев. Варненска кратка енциклопедия. (От А до Я за Варна, Девня, Провадия и селищата около тях). Т. 2, от Н до Я и Допълнение. Варна, 2011. [Ivaylo Georgiev. Varnenska kratka entsiklopedia. (Ot A do Ya za Varna, Devnya, Provadia i selishtata okolo tyah). T. 2, ot N do Ya i Dopalnenie. Varna, 2011]

Гешева, Й. 2001 – Йорданка Гешева. Държавната институция Велико народно събрание (1879–1911 г.). Исторически аспекти. София, 2001. [Yordanka Gesheva. Darzhavnata institutsia Veliko narodno sabranie (1879–1911 g.). Istoricheski aspekti. Sofia, 2001.]

Димитров, Г. 1895 – Георги Димитров. Княжество България в историческо, географическо и етнографическо отношение. Ч. 1, Пловдив, 1895. [Georgi Dimitrov. Knyazhestvo Bulgaria v istoricheskoto, geograficheskoto i etnograficheskoto otnoshenie. Ch. 1, Plovdiv, 1895.]

Дюрастел А. 1897 – А. Дюрастел. Международен алманах за България 1898 г. София, 1897. [A. Dyurastel. Mezhdunaroden almanah za Bulgaria 1898 g. Sofia, 1897.]

Изграждане на българска администрация..., 2003 – Изграждане на българска администрация и гражданско общество във Варна и Варненска губерния след Освобождението (1878–1880 г.). Състав.: Борислав Дряновски. Варна, 2003. [Borislav Dryanovski. Izgrazhdane na balgarska administratsia i grazhdansko obshtestvo vav Varna i Varnenska gubernia sled Osvobozhdenieto (1878–1880 g.). Sastav.: Borislav Dryanovski. Varna, 2003.]

Икономов, Я., Ат. Дамянов & Сие 1911 – Я. Икономов, Ат. Дамянов & Сие. Български алманах за 1911 г. София, 1911. [Ya. Ikonov, At. Damyanov & Sie Balgarski almanah za 1911 g. Sofia, 1911.]

Митев, Ст. 1900 – Ст. Митев. Алманах „България“ I. София, 1900. [St. Mitev. Almanah „Bulgaria“ I. Sofia, 1900.]

Ников, П. 1934 – Петър Ников. Българското възраждане във Варна и Варненско. Митрополит Йоаким и неговата кореспонденция. София, 1934. [Petar Nikov. Balgarskoto vazrazhdane vav Varna i Varnensko. Mitropolit Yoakim i negovata korespondentsia. Sofia, 1934.]

Палангурски, М. 2008 – Милко Палангурски. Избори по стамболовистки (1887–1894 г.). Велико Търново, 2008. [Milko Palangurski. Izbori po stambolovistki (1887–1894 g.). Veliko Tarnovo, 2008.]

Парлапанов, Ив. 1917 – Иван Парлапанов. Алманах Царство България. Лайпциг, 1917. [Ivan Parlapanov. Almanah Tsarstvo Bulgaria, Laupstsig, 1917.]

Пашев, Г. Ст. 1923 – Ганчо Ст. Пашев. Златна книга на дарителите за народна просвета. (Приложение към XXII год. на сп. „Училищен преглед“). Т. 2. София, 1923. [Gancho St. Pashev. Zlatna kniga na daritelite za narodna prosveta. (Prilozhenie kam ННП god. na sp. „Uchilishten pregled“). Т. 2, Sofia, 1923.]

Петров, П. А., Св. Йовович, Т. Любимов, К. Георгиев, 1892 – Петър А. Петров, Светозар Йовович, Тодор Любимов, Козма Георгиев. Български алманах за 1892 г. [Petar A. Petrov, Svetozar Yovovich, Todor Lyubimov, Kozma Georgiev. Balgarski almanah za 1892 g.]

Петров, П. А., Св. Йовович, Т. Любимов, К. Георгиев, 1893 – Петър А. Петров, Светозар Йовович, Тодор Любимов, Козма Георгиев. Български алманах за 1893 г. София, 1893. [Petar A. Petrov, Svetozar Yovovich, Todor Lyubimov, Kozma Georgiev. Balgarski almanah za 1893 g., Sofia, 1893.]

Петров, П. А. 1894 – Петър А. Петров. Български алманах за 1894 г. София, 1894. [Petar A. Petrov. Balgarski almanah za 1894 g., Sofia, 1894.]

Петров, П. А. 1895 – Петър А. Петров. Български алманах за 1895 г. София, 1895. [Petar A. Petrov. Balgarski almanah za 1895 g., Sofia, 1895.]

Петров, П. А. 1896 – Петър А. Петров. Български алманах за 1896 г. София [Petar A. Petrov. Balgarski almanah za 1896 g. Sofia]

Петров, П. А. 1897 – Петър А. Петров. Български алманах за 1897 г. София, 1897. [Petar A. Petrov. Balgarski almanah za 1897 g., Sofia, 1897.]

Петров, П. А. 1902 – Петър А. Петров. Юбилеен Български алманах за 1902–1903 г. София, 1902. [Petar A. Petrov. Yubileen Balgarski almanah za 1902–1903 g., Sofia, 1902.]

По следите на насилието..., 1988 – По следите на насилието. Документи и материали за налагането на исляма. Ч. 2. Състав.: Петър Петров. София, 1988. [Po sledite na nasiliето. Dokumenti i materialy za nalaganeto na islyama. Ch. 2. Sastav.: Petar Petrov. Sofia, 1988.]

Радов, Ив. К. 1910 – Иван К. Радов. Възраждането на българщината в Провадия. Из записките ми. – В: ИВАД, 1910. Материали за изучване на гр. Варна и окръга. (с три таблици и 5 обр. в текста). Кн. IV, Варна, 1911. [Ivan K. Radov. Vazrazhdaneto na balgarshtinata v Provadia. Iz zapiskite mi. – V: IVAD, 1910. Materialy za izuchvane na gr. Varna i okruga. (s tri tablitsi i 5 obr. v teksta). Кн. IV, Varna, 1911.]

Ранов, Ст. 2016 – Стефан Ранов. Освобождението на Варна. Варна, 2016. [Stefan Ranov. Osvobozhdenieto na Varna. Varna, 2016.]

Цураков, А. 2008 – Ангел Цураков. Енциклопедия на правителствата, народните събрания и атентатите в България. София, 2008. [Angel Tsurakov. Entsiklopedia na pravitelstvata, narodnite sabrania i atentatite v Bulgaria. Sofia, 2008.]

Чернев, Хр. 1969 – Христо Чернев. Кратка история на село Черковна (Провадийско). София, 1969. [Hristo Chernev. Kratka istoria na selo Cherkovna (Provadiysko). Sofia, 1969.]

Съкращения / Abbreviations

БЗНС – Български земеделски народен съюз

ВНС – Велико народно събрание

ГОНС – Градски общински народен съвет

ДВ – Държавен вестник

ИМ – Исторически музей

КП – Консервативна партия

ЛП – Либерална партия

МНП – Министерство на народното просвещение

НЛП – Народнолиберална партия

НП – Народна партия

ОбС – Общински съвет

ОНС – Обикновено народно събрание

ПЛП – Прогресивнолиберална партия